

VLASTA KORDOVÁ

Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně, Ústí nad Labem,
Česká republika

vlasta.kynclova@gmail.com

Securitas Imperii 38 (1) 2021: 320–329

ŘEPA, Tomáš: *Banderovci. Politické souvislosti, následky zneužití tématu komunistickou propagandou, návaznost na hybridní konflikt v současnosti*

Academia, Praha 2019, 364 stran

Demytologizace „banderovců“ v podání Tomáše Řepy

Knižní řada nakladatelství Academia, kterou lemují v současnosti velmi populární časové vymezení let 1938–1953,¹ se v roce 2019 rozšířila o jeden přírůstek. Původní disertační práce absolventa Masarykovy univerzity v Brně Tomáše Řepy do konceptu této edice spolehlivě zapadá: krvavé řeže v rámci druhé světové války i mimo ni, problematika zprofanovaná komunistickou propagandou, odhalování „objektivní pravdy“ coby symbolu osvobodování zotročených duší českého národa z nikdy nekončícího rudého vlivu. Popravdě by se k takovému záměru těžko hledalo lepší téma než „banderovci“. Autorovo zanícené dovolávání se objektivitě, snaha o mazání nánosu komunistické ideologie a jeho čtivý styl vytvořily neodolatelnou směs pro čtenářskou veřejnost lačnicki po kontroverzi.

Tomáš Řepa si ve své publikaci *klade za cíl uceleným způsobem zmapovat vznik, vývoj a činnost Organizace ukrajinských nacionalistů a její vojenské odnože vzniklé během druhé světové války, tedy Ukrajinské povstalecké armády. Jádrem zkoumání v této odborné knize spočívá především ve vztahu k poválečným československým dějinám* (s. 9). Autor však předkládá spíše nekritický a do určité míry jednostranně pozitivní obraz Organizace ukrajinských nacionalistů (OUN). Místy dává v textu explicitně najevo, že veškeré negativní informace či interpretace spjaté s touto problematikou jsou pouhé doznívající stereotypy komunistického režimu.

Obsah knihy trpí nedostatečnou znalostí faktografie i teorie k ní žádoucí. Řepa nedefinoval žádný metodologický postup ani vědecké tázání, které by mu pomohly vymezit v rámci zkoumané problematiky téma, jímž by se skrze kritické studium pramenů a li-

1 Domnívám se, že v časovém vymezení let 1938–1953 jde o jakousi paralelu k trendům současné zahraniční (zejména však anglosaské) historiografické scény. Patrně má jít o edici mapující „krvavá léta“ v českých zemích, a proto je lemují tyto dva letopočty.

teratury zabýval. Ve své práci se nesoustředí ani na určitý problém, ani na region nebo časové období, spojovacím prvkem má být právě OUN a zbavení povšečných mýtů o této organizaci. Bohužel absence bližšího vymezení tématu z publikace vytváří spíše jakýsi nedotažený pokus o syntézu. Autor „surfuje“ dějinami bez ukotvení, a tak se zde můžeme dočíst o předválečné situaci nacionalistů na Ukrajině (s. 49–53) i o sporu ukrajinistů s prezidentem Zemanem (s. 224–231), píše o dějinách druhé světové války (s. 59–66), osobnostech z řad ukrajinských nacionalistů (s. 151–209), likvidaci řeckokatolické církve (s. 135–151), migraci Ukrajinců a Rusínů (s. 84–89), nebojí se ani komparovat propagandu současnou s tou minulou a analyzuje i její výrazové prostředky (s. 240–261). Provádí rozbor historiografie, kterou se rozhodl rozdělit na československou a českou (s. 266–280) a pak na zahraniční (s. 302–321). Kniha ještě předkládá recepci „banderovců“ ve filmu (s. 297–302), tisku (s. 288–297), beletrii a publicistice (s. 280–288). Již rozmanitost kapitol a jim věnovaný rozsah naznačují, že spíše než hlubší analýzu poskytuje publikace přehledově témata, která autor považuje za nutná pro komplexní představení problematiky OUN.

Organizace ukrajinských nacionalistů, tak jak ji představuje kniha Tomáše Řepy, měla čistě národněosvobozenecký charakter, vše negativní na ni uměle přilepila komunistická propaganda, a je proto třeba konečně ukázat ukrajinské nacionalisty v *objektivním* neboli z vyznění knihy pozitivním světle. Autor nevytěšňuje z OUN jen její radikální až fašistický charakter, nýbrž dokonce také sebemenší náznak neliberálnosti jejího ideového základu, na němž tato organizace vznikla.² Členy její militární složky UPA považuje za válečné veterány, kteří byli pronásledováni Stalinem, jehož natažené prsty měly moc i v poválečném Československu. Taková interpretace OUN by mohla být v tuzemské historiografii snad ještě přijatelná v polovině 90. let, kdy akademický svět nebyl natolik integrovaný jako v současnosti (ať už díky možnostem bádání v zahraničí, nebo pomocí moderních informačních technologií). Avšak interpretace, kterou Tomáš Řepa v knize předkládá, se spíše přibližuje nekritickému přejímání západního studenoválečného narativu, k jehož vytvoření v USA a Kanadě často přispívali sami ukrajinští emigranti z řad UPA.³

2 RUDLING, Per Anders: *The OUN, the UPA and the Holocaust. A Study in the Manufacturing Myths*. University Center for Russian and East European Studies, Pittsburg 2011, s. 2–4; ROSSOLÍNSKI-LIEBE, Grzegorz: *Stepan Bandera. The Life and Afterlife of Ukrainian Nationalist, Fascism, Genocide and Cult*. Ibidem Press, Stuttgart 2014, kapitola *Heterogenity, Modernity and the Turn to the Right*.

3 ROSSOLÍNSKI-LIEBE, Grzegorz: *Celebrating Fascism and War Criminality in Edmonton. The Political Myth and Cult of Stepan Bandera in Multicultural Canada* Canadian historiography. *Kakanien Revisited* – viz <http://www.kakanien.ac.at/beitr/fallstudie/GRossolinski-Liebe2.pdf> (citováno k 6. 6. 2021). HIMKA, John-Paul: *The Organization of Ukrainian Nationalist and the Ukrainian Insurgent Army. Unwelcome elements of Identity Project*. *Ab Imperio*, 2010, No. 4, s. 83–101.

Autor během deseti let svého bádání nezaznamenal, že západní historiografie výrazně upustila od oslavování postavy Stepana Bandery a jeho stoupenců.⁴ Mimo to přechází ve svém výkladu některé, dnes již poměrně známé poznatky k moderním ukrajinským dějinám i zásadním proměnám jejich historiografie. Z jeho publikace není například vůbec patrné, že zásadní přehodnocení dějin druhé světové války se stalo centrálním elementem utváření ukrajinské antisovětské historie.⁵ A s touto elementární neznalostí samozřejmě souvisí většina problémů tematicky velmi doširoka rozkročené monografie. Neboť předpokladem pro odborný výklad recepce OUN napříč literaturou, filmem a tiskem je právě hluboká znalost historických fakt, v těch však autor viditelně tápe. Zejména pokud se jedná o dějiny druhé světové války, které jsou pro následné poválečné pronásledování ukrajinských nacionalistů naprosto zásadní. Právě na základě nedostačující pramenné základny i odborné literatury (nejen k tématu „banderovci“⁶) k událostem mezi lety 1941 a 1944 Řepa v publikaci předložil mnoho zavádějících závěrů. Problematické je jeho nakládání s prameny a nedostatečná orientace v odborné literatuře, rovněž lze poukázat na specifické užívání jazyka, které mnohdy vede ke schematizaci a předkládání zavádějících výroků.

Již k hodnocení etnické čistky známé jako volyňská řež autor opominul připsat klíčovou informaci: Ze strany UPA se jednalo o organizovanou likvidaci veškerého polského obyvatelstva v oblasti Volyně. Nedomnívám se, že vášně volyňská řež dodnes vyvolává kvůli tomu, že její *příčiny, průběh a interpretace se vykládají různě...*, jak píše autor (s. 66), emoce budí spíše kvůli počtu zabitých civilistů a způsobu, jakým byli zavražděni. Řepa o ní píše: *Celková tragická bilance volyňské řeže čítá nejméně 50 až 60 tisíc civilních obětí na polské straně. Nejméně 20 tisíc obětí však zaznamenala i ukrajinská strana vlivem odvetných akcí a je potřeba podotknout, že Ukrajinci na rozdíl od Poláků nemohli své oběti zdokumentovat* (s. 68). Jaký zdroj autora přivedl k těmto údajům a proč se rozhodl přejímat zrovna tyto počty, se nedozvídáme. Důvody, proč Ukrajinci nemohli své oběti zdokumentovat, měl také vysvětlit, nebo alespoň odkázat na odbornou literaturu, která se tím zabývá. V kapitole věnované volyňskému masakru Tomáš Řepa také tvrdí, že zásadní roli v etnickém polsko-ukrajinském konfliktu hrála Moskva a *rudí partyzáni*, jejichž aktivity *také nejsou dodnes vyjasněny*. Na tomto místě měl autor explicit-

4 BREITMAN, Richard – GODA, Norman J. V. – NAFTALI, Timothy – WOLFE, Robert: *U.S. Intelligence and the Nazis*. Cambridge University Press, New York 2005, s. 251–254.

5 JILGE, Wilfried: *Competing Victimhoods. Post-Soviet Ukrainian Narratives on World War II*. In: BARKAN, Elazar – COLE, Elizabeth A. – STRUVE, Kai: *Shared History – Divided Memory. Jews and others in Soviet Occupied Poland 1939–1941*. Universitätsverlag Leipzig, Leipzig 2007, s. 103–131.

6 Dále bude o aktérech hovořeno jakožto o členech Organizace ukrajinských nacionalistů (OUN), případně příslušnicích Ukrajinské povstalecké armády (UPA), nikoliv jako o „banderovcích“.

ně vyjádřit, co konkrétně měl pod *nevyjasněnými aktivitami* na mysli. Kdo tedy podle něho nese zodpovědnost za vyvraždění spíše 80 000⁷ polských civilistů? Moskva? Rudí partyzáni? Autorovi chybějí prameny i konstruktivní argumenty a bez nich jsou tyto teze pouze zavádějícími spekulacemi. Dále bych tak shovívavě netvrdila, že se jednalo o akci, která se podepsala na určité míře diskreditace ukrajinského boje za nezávislost... (s. 66). Pojem „akce“ totiž podsouvá, že se jednalo o jednorázovou, spontánní záležitost, během níž došlo ke střetu Ukrajinců s Poláky. Jenomže cílem UPA bylo „vyčistit“ celou oblast Volyně od polského obyvatelstva, nehledě na věk nebo pohlaví.

Autor velmi hojně používá slova: *zřejmě, patrně, pravděpodobně, tedy a asi*, která kombinuje s nadužíváním podmiňovacího způsobu, v důsledku čehož v textu často dochází k nejasnému výkladu historických událostí – domnívám se, že místy až k jejich pokřivení tak, aby zapadly do autorova příběhu. Ukažme si na příkladu: *Současná válka na Ukrajině si zatím vyžádala na tisíce životů (oficiální údaj přes 10 tisíc obětí ke konci roku 2018 je zřejmě velmi podhodnocený)*... (s. 330). Proč se autor domnívá, že je údaj podhodnocený? Pokud má jiné přesnější zdroje, proč je neuvádí? O něco hůře se pak autorův jazykový projev odráží v popisu válečných událostí: *Německá generalita chtěla odhodlání ukrajinských nacionalistů využít ve svůj prospěch. Patrně zazněl i slib, že pokud oddíly [Nachtigall a Rolland]⁸ získají Lvov, bude se tam moci vytvořit vláda samostatné Ukrajiny. Zřejmě nešlo jen o momentální nápad německého velení a velkorysost, ale o návrh Banderu a jeho okolí, které se snažilo urychlit spád událostí a získat z nastalé situace co nejvíce* (s. 61). – Jaká německá generalita měla pravomoc rozhodnout o zřízení nezávislého ukrajinského státu? Slib, který patrně zazněl, zazněl od koho? A tento patrně vyslovený slib, zřejmě navržený Banderou a jeho okolím, byl sdělen kde, kdy a kým? Koho Tomáš Řepa chápe jako Banderovo okolí? Co se využití ukrajinských nacionalistů německou generalitou týče, nejednalo se spíše o vzájemnou výpomoc? Jelikož Řepa tento shluk tezí neprovází žádným odkazem na literaturu ani na prameny, zřejmě se jedná o nepodložené tvrzení historika, který sám rád využívá každé příležitosti striktně dělit odborníky od laiků.⁹ Bohužel velmi podobně se autor vyjadřuje o většině válečných

7 Namátkou pro srovnání např. švédský historik Per Anders Rudling uvádí ve své poslední studii 91200 polských obětí etnických čistek ve Volyni a východní Haliči. RUDLING, Per Anders: Rehearsal for Volhynia: Schutzmannschaft Battalion 201 and Hauptmann Roman Shukhevych in Occupied Belorussia, 1942. *East European Politics and Societies: and Cultures*, 2019 (September) – viz <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0888325419844817>; historik Rossoliński-Liebe uvádí 70–100000 polských obětí. ROSSOLIŃSKI-LIEBE, Grzegorz: *Celebrating Fascism and War Criminality in Edmonton. The Political Myth and Cult of Stepan Bandera in Multicultural Canada Canadian Historiography* (citováno k 6. 6. 2021).

8 Jednalo se o dva prapory složené z dobrovolníků z řad ukrajinských nacionalistů.

9 Zejména v kapitole věnované historiografii se v některých formulacích silně projevuje autorovo ego: *[...] autora rozhodně nemůžeme podezřítvat z lenosti...* (s. 272, k Bohuši Chňoupkovi); *To je autorovo legitimní právo poukázat na jevy, které mu přijdou nebezpečné nebo nějakým způsobem špatné* a [...]

událostí. V momentě, kdy již Němci sami tušili, že se jim nepodaří vývoj zvrátit, tak boj mezi německou armádou a banderovci utíchal a spíš docházelo k výměně zbraní a informací o pohybu ostatních soupeřících stran (s. 160). Zase poněkud rozpačitý projev, jehož vyznění je nejasné. Nevím o žádném konkrétním momentu tušení prohry, který by se u Němců odehrál, ale pokud UPA a němečtí vojáci začali spolupracovat, rozhodně tak nemohlo nastat z libovůle jednotlivců. Navíc autor vůbec nezdůrazňuje, že většina příslušníků Ukrajinské povstalecké armády byla naverbována právě z německé pomocné policie, k čemuž v současnosti nalezneme dostatek odborné literatury.¹⁰ Jenomže kontinuitě vývoje, ať už organizace, nebo jejích jednotlivců, autor nevěnuje pozornost, což můžeme doložit na příkladu jednoho z představených životopisů v knize: Michajla Dudy – Hromenka: *Zásadní informace, o které se zmiňují všechny dostupné relevantní zdroje, je působení Michajla Dudy od roku 1941 v batalionu Roland, se kterým se účastnil napadení SSSR. V UPA se angažoval záhy po jejím vzniku, na začátku roku 1943...* (s. 180). Jak je možné, že autor, který se soustředí na vznik, vývoj a činnost „banderovců“ prchajících koncem 40. let na Západ přes Československo, se blíže nezajímá o to, co tito muži dělali během druhé světové války? Přitom je to k pochopení poválečného „lovu banderovců“ nejen na našem území naprosto klíčové. Duda byl v praporu Roland a poté dva roky jeho válečného života autor zcela vynechává. Následně se dozvídáme, že v roce 1943 vstoupil do UPA. Avšak co se s Dudou dělo mezi lety 1941 a 1943, pro Tomáše Řepu není podstatné. Možná proto, že to nebylo obsahem výpovědního protokolu uloženého v Archivu bezpečnostních složek. Autor pro sepsání životopisu sice použil jako pramen jak fond 307 (Sbírka písemností útvarů SNB mapující činnost organizace UPA na území Československa v letech 1947–1948 /Banderovci/), tak také Dudou sepsaný životopis a sekundární literaturu, ale nezajímá se už o informace „z druhé strany“ (tj. neanalyzuje nacistickou dokumentaci ani výpovědi sepsané přeživšími oběťmi).

prestože je historik... (s. 294–295, k Mojmiru Grygarovi). Zatímco Grygarovi udělil Řepa k vyjadřování právo legitimní, Jaroslavu Ignatiusovi Vokounovi se rozhodl přiřknout právo morální a dále o něm píše, že autora evidentně rozčiluje nynější dění na Ukrajině (s. 286–287); [...] trochu dřive a odbornějším způsobem Zilynskyj... (s. 275, k Bohdanovi Zilynskému), popis díla Jana Fialy pak Řepa rozvedl na pět stran a jmenovaný se podle něho dopouští některých nepřesností nebo minimálně tendenčního popisu událostí a jednostranného vnímání banderovců jako fašistické organizace (s. 267), ale později Fialu hodnotí výše, protože autor se zkrátka poučil... (s. 269).

10 Ačkoliv Tomáš Řepa ve své publikaci často odkazuje na publikaci SNYDER, Timothy: *Krvavé země. Evropa mezi Hitlerem a Stalinem*. Paseka – Prostor; Praha – Litomyšl 2013, pro jím zkoumanou problematiku je mnohem důležitější Snyderova studie, kterou ale autor nezná nebo ji necituje, protože se mu obsahově do výkladu nehodí – viz SNYDER, Timothy: *Causes of Ukrainian-Polish Ethnic Cleansing 1943. Past and Present*, 2003, Vol. 179, No. 1 (May), s. 217–218. K ukrajinské pomocné policii a UPA také DEAN, Martin: *Collaboration in the Holocaust. Crimes of Local Police in Belorussia and Ukraine, 1941–1944*. Palgrave Macmillan, Washington 2000, s. 143–145.

Tomáš Řepa si patřičně neosvojil aktuální poznatky o okupační správě a nacistických represivních složkách na Ukrajině,¹¹ i zde totiž velmi často existovala kontinuita v profesním vývoji každého jednotlivce. Například mnozí z mužů batalionu Roland se přeskupili do nově vzniklého Schutzmannschaftbatalionu 201, který čítal na 650 mužů a jehož následující osud byl spjat s potlačováním „partyzánské rezistence“ v Bělorusku. V jeho čele nestál nikdo jiný než samotný první velitel později vytvořené UPA Roman Šukevič,¹² kterého autor v knize zmiňuje (s. 64) později ještě v souvislosti se sporem ukrajinistů a prezidenta Zemana (s. 224–230). Denní náplní Schutzmannschaftbatalionu 201 bylo zabíjení Židů¹³ a dále se intenzivně podílel na rozsáhlých „protipartyzánských“ operacích v týlu fronty, kde měl za úkol vytvářet tzv. mrtvé zóny: likvidace celých vesnic včetně obyvatelstva v těch oblastech, kde byl pouhý předpoklad výskytu partyzánů. Tyto operace byly motivovány především hospodářskými a s nimi spjatými zásobovacími problémy německé armády, proto vždy před vypálením vesnice příslušníci z nasazených policejních či vojenských jednotek shromáždili a sečetli dobytek i sklizeň, aby tak mohli efektivněji zásobovat vlastní armádu na frontě.¹⁴ Schutzmannschafty také Němci běžně používali na organizované zabíjení Židů a sovětských zajatců.¹⁵

Za naprosto paradoxní proto považují, že autor, který se tolik zaštiťuje *objektivitou* a nutností sdělovat *pravdu* o tématu, jež bylo *neprávem* opomíjeno, a který v knize se-

-
- 11 LOWER, Wendy: *Nazi Empire-Building and the Holocaust in Ukraine*. The University of North Carolina Press, Chapel Hill 2005; BERKHOFF, Karl C.: *Harvest of Despair: Life and Death in Ukraine Under Nazi Rule*. Harvard University Press, Cambridge Mass. 2004 a POHL, Dieter: *Nationalsozialistische Judenverfolgung in Ostgalizien 1941–1944. Organisation und Durchführung eines staatlichen Massenverbrechen*. Oldenbourg Verlag, München 1997. Vhled do dění na Ukrajině bezprostředně po válce mohla Řepovi zprostředkovat publikace WEINER, Amir: *Making Sense of War: The Second World War and the Fate of Bolshevik Revolution*. Princeton University Press, Princeton 2001.
 - 12 Příběh Romana Šukeviče a jeho „válečné zásluhy“ mapuje ve svém článku RUDLING, Per Anders: Schooling in Murder. Schutzmannschaft Battalion 201 and Hauptmann Roman Shukhevych in Belarus 1942. *East European Politics and Societies: and Cultures*, 2020, Vol. 34, No. 1 – viz <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0888325419844817> (citováno k 6. 6. 2021).
 - 13 HIMKA, John-Paul: The Reception of the Holocaust in Postcommunist Ukraine. In: MICHLIC, Joanna Beata – HIMKA, John-Paul: *Bringing the Dark Past to Light. The Reception of the Holocaust in Postcommunist Europe*. University of Nebraska Press, Lincoln – London 2013, s. 631.
 - 14 Nejvýstižněji GERLACH, Christian: *Kalkulierte Morde. Die deutsche Wirtschafts- und Vernichtungspolitik in Weißrussland 1941 bis 1944*. Hamburger Edition, Hamburg 2000, s. 884–959, 975–1007, resp. celá kapitola 9 *Strukturpolitik durch terror: die Partisanenbekämpfung*, s. 859–1055. Dále také QUINKERT, Babette: *Propaganda und Terror in Weißrussland 1941–1944. Die Deutsche „geistige Kriegführung“ gegen Zivilbevölkerung und Partisanen*. Ferdinand Schöningh Verlag, Paderborn 2009, s. 173–178, s. 231–257. Výborná případová studie BIRN, Ruth-Bettina: „Zaunkönig“ an „Uhrmacher“. *Große Partisanenaktionen 1942/43 am Beispiel des „Unternehmens Winterzauber“*. *Militärgeschichtliche Zeitschrift*, 2001, Jg. 60, Nr. 1, s. 99–118.
 - 15 K tomu např. ARAD, Yitzhak: *Holocaust in the Soviet Union*. Yad Vashem, Jerusalem 2009, s. 185, 227, zde je také tabulka o počtech mužů v Schutzmannschaftbatalionech s ohledem na národní příslušnost. DEAN, Martin: *Collaboration in the Holocaust. Crimes of Local Police in Belorussia and Ukraine, 1941–1944*, s. 60–71 a SPECTOR, Shmuel: *Holocaust of Volhynian Jews 1941–1944*. Yad Vashem – Federation of Volhynian Jews, Jerusalem 1990, s. 268–70.

psal zvláštní kapitolu věnovanou „zahraniční historiografii“ (s. 302–320), opominul naprosto zásadní poznatky právě zahraniční historiografie rezonující posledních dvacet let v akademickém světě. A sice podíl ukrajinských nacionalistů na holocaustu Židů, na represích civilního obyvatelstva a zabíjení zajatých vojáků Rudé armády. Všechny tyto skutečnosti jsou totiž prokázány mnoha na sobě nezávislými vědeckými autoritami.¹⁶ Momentálně badatelé koncentrují svou pozornost na to, aby zjistili míru zapojení ukrajinských nacionalistů do nacistického represivního aparátu.¹⁷ Např. studie Ivana Katchanovského už ale prokázala, že kolem 70 % všech vyšších velitelů UPA bylo v ranější fázi války zapojeno do vyvažování zajatých vojáků Rudé armády i Židů.¹⁸

Autor ve své knize ledabyle přeskakuje od jedné velké kauzy ke druhé. Přestože události ve Lvově roku 1941 dlouhou dobu stojí v centru pozornosti akademické diskuze,¹⁹ z výkladu Tomáše Řepy vůbec problematicky nevyznívají. Autor píše, že *oddíly OUN za těžkých ztrát skutečně Lvov pomohly dobýt, a to již koncem června 1941. NKVD před svým odchodem z města povraždila na 4 tisíce polských a ukrajinských vězňů. Po válce se vedla ze strany sovětské propagandy kampaň, která připisovala toto vraždění právě*

-
- 16 POHL, Dieter: *Nationalsozialistische Judenverfolgung in Ostgalizien 1941–1944. Organisation und Durchführung eines staatlichen Massenverbrechen*; BRUDER, Franziska: *Den ukrainischen Staat erkämpfen oder sterben. Die Organisation Ukrainischer Nationalisten (OUN) 1929–1948*. Metropol Verlag, Berlin 2007; BERKHOFF, Karel C.: *Harvest of Dispair. Life and Death in Ukraine Under Nazi Rule*; TÝŽ: *Hitler's Clean State. Everyday Life in Reichskommissariat Ukraine 1941–1944*. University of Toronto, Toronto 1998; BARTOV, Omer: *Erased. Vanishing Traces of Jewish Galicia in Present-Day Ukraine*. Princeton University Press, Princeton 2007; GOLCZEWSKI, Frank: Die Kollaboration in die Ukraine. In: DIECKMANN, Christoph (ed.): *Kooperation und Verbrechen. Formen der Kollaboration im östlichen Europa*. Wallstein Verlag, Göttingen 2003; KATCHANOVSKI, Ivan: Terrorists or National Heroes? Politics of the OUN and UPA in Ukraine. *Communist and Post-Communist Studies*, 2015, Vol. 48, No. 2–3 (September), s. 221–222; RUDLING, Per Anders: Theory and Practise. Historical Representation of the War Time Activities of the OUN-UPA (the Organization of Ukrainian Nationalist – the Ukrainian Insurgent Army). *East European Jewish Affairs*, 2006, Vol. 36, No. 2, s. 163–189 a STRUVE, Kai: *Deutsche Herrschaft, ukrainischer Nationalismus, antijüdische Gewalt. Der Sommer 1941 in der Westukraine*. De Gruyter Verlag, Berlin – Boston 2015.
- 17 MC BRIDE, Jared: Peasants into Perpetrators. The OUN-UPA and the Ethnic Cleansing of Volhynia, 1943–1944. *Slavic Review*, 2016, Vol. 75, No. 3, s. 630–654.
- 18 KATCHANOVSKI, Ivan: *The Organization of Ukrainian Nationalist, the Ukrainian Insurgent Army, and the Nazi Genocide in the Ukraine*, s. 22–24. Jde o příspěvek autora sepsaný na konferenci *Collaboration in Eastern Europe during World War II and the Holocaust* pořádané Center for Advanced Holocaust Studies, United States Holocaust Memorial Museum & Vienna Wiesenthal Institute for Holocaust Studies ve dnech 5. až 7. prosince 2013 ve Vidni – viz <https://www.researchgate.net/publication/262727967> (citováno k 6. 6. 2021).
- 19 LOWER, Wendy: Pogroms, Mob Violence and Genocide in Western Ukraine, Summer 1941. Varied Histories, Explanations and Comparisons. *Journal of Genocide Research*, 2011, Vol. 13, No. 3 (September), s. 217–246; BURDS, Jeffrey: *Holocaust in Rovno: the Massacre at Sosenki Forest 1941*. Palgrave Macmillan, New York 2013, s. 62 a BRANDON, Ray – LOWER, Wendy (eds.): *The Shoah in Ukraine. History, Testimony, Memorialization*. Indiana University Press – the United States Holocaust Memorial Museum, Bloomington 2008; LONGERICH, Peter: *Politik der Vernichtung. Eine Gesamtdarstellung der nationalsozialistischen Judenverfolgung*. Piper Verlag, München – Zürich 1998, s. 337; STRUVE, Kai: *Deutsche Herrschaft, ukrainischer Nationalismus, antijüdische Gewalt*, s. 252.

praporu *Nachtigall*. Zde se nabízí i jistá analogie se sovětským zločinem v Katyni. Nacistická brutalita (a to nejen vůči Židům) se naopak projevila zejména v Kyjevě v rokli *Babí Jar*. Zahynuli zde i někteří ukrajínští nacionalisté, například básnířka Olena Teliha (s. 61). Tady můžeme názorně pozorovat autorovy „schematické přesuny“ z jednoho totalitního režimu na druhý²⁰ a dezorientaci v problematice. Lvov, Katyň a Babí Jar, přičemž právě v této rokli se projevila nacistická brutalita povražděním Židů a také některých ukrajinských nacionalistů. Když už Řepa zmínil tuto skutečnost, bylo by záhodno ještě uvést, že na zabíjení Židů v Babím Jaru se podílely také ukrajinské pomocné policejní milice, a Karl Berkhoff dokonce uvádí i účast dvou praporů ukrajinských nacionalistů, v tomto případě příslušníků z Melnykovy frakce (OUN – M).²¹ Dále, co se samotného Lvova týče, zvolila bych spíše slovo obsadit než dobýt, protože Sověti se z města stáhli ještě před vstupem Němců. Navíc Dieter Pohl uvádí, že jednotky sestavené z OUN byly daleko za prvoliniovými útvary Wehrmachtu a jejich úkolem bylo rekrutovat podobně smýšlející ukrajinské dobrovolníky do milic a následně pomáhat se správou obsazených oblastí.²² Nevím tedy, jak je možné, že oddíly OUN měly těžké ztráty (autor mohl uvést zdroj či vysvětlit). Co se povražděných vězňů ve Lvově týče, pak ano, komunistická propaganda sice zarytě šířila zvěsti o tom, že tam Němci společně s ukrajinskými nacionalisty povraždili Židy, aby tak zakryla své vlastní zločiny, nicméně se posléze po obsazení města Němci ve Lvově skutečně odehrály násilnosti na židovském obyvatelstvu a podíl Ukrajinců (i některých členů OUN) jak na pogromech, tak na pozdějším vyvražďování Židů je doložen. Ke lvovskému pogromu existuje mimo množství fundované literatury také rozsáhlá fotodokumentace, z níž například kanadský historik John Paul Himka dva členy OUN – B rozpoznal, a to Ivana Kovališina a Michaila Pekarského.²³ Zdůrazněme v této souvislosti, že spory na poli akademické obce se již nevedou ani tolik o tom, zda se OUN na nacistických zločinech ve Lvově (i na jiných místech) podílela, či nikoliv, nýbrž *do jaké míry* se na nich její příslušníci podíleli. Vě-

-
- 20 Pojmenování tohoto problému je převzato od historika Jürgen Zaruskyho, který kritizuje směšování dvou totalitních režimů zjednodušujícími asociacemi u Jörga Baberowského. ZARUSKY, Jürgen: Schematische Übertragungen: Stalinismus und Nationalsozialismus bei Jörg Baberowski. *Osteuropa*, 2012, Jg. 62, No. 4, s. 121–126.
- 21 BERKHOF, Karel C.: *Babi Yar, Mass Violence & Résistance*, 27. 5. 2015 – viz <https://www.sciencespo.fr/mass-violence-war-massacre-resistance/en/document/babi-yar.html> (citováno k 6. 6. 2021).
- 22 POHL, Dieter: *Nationalsozialistische Judenverfolgung in Ostgalizien 1941–1944. Organisation und Durchführung eines staatlichen Massenverbrechen*, s. 47.
- 23 HIMKA, John-Paul: The Lviv Pogrom of 1941. The Germans, Ukrainian Nationalist and the Carnival Crowd. *Canadian Slavonic Papers / Revue canadienne des Slavistes*, 2011, Vol. 53, No. 2–4, s. 215–217 (včetně fotografie). K pogromům ve Lvově pak MICK, Christoph: *Ethnische Gewalt und Pogrome in Lemberg 1914 und 1941. Osteuropa*, 2003, Jg. 53, Nr. 12, s. 1823. Zapojení ukrajinských nacionalistů do pogromu ve Lvově zmiňuje mj. také ARAD, Yitzhak: *Holocaust in the Soviet Union*, s. 89–90.

decká tázání se například týkají také toho, nakolik zkušenosti ukrajinských nacionalistů z participace na holocaustu mohly ovlivnit přístup k řešení „polského problému“ na Volyni (jako např. studie Timothyho Snydera).²⁴ O tom, co se stalo s OUN od nevydařeného vyhlášení nezávislé Ukrajiny do vzniku povstalecké armády, však v knize nic není.

Místy v ní vyznívají také dost neurčitě rozdíly mezi UPA a OUN: *Je potřeba dodat také to, že banderovská či Banderova frakce Organizace ukrajinských nacionalistů se banderovci sama nikdy nenazývala (samí se označovali především za Ukrajinskou povstaleckou armádu či právě onu zmíněnou frakci v rámci OUN)*. Směšování pojmů jako „vedení“, „velení“, „odnož“, „frakce“, „jednotky OUN a UPA“ provází celou knihu a provázelo i původní disertační práci, na což kriticky upozornil jeden z oponentů, Michal Šmigel. Tomáš Řepa ve své publikaci nedokázal přesněji specifikovat ani základní myšlenkový svět Organizace ukrajinských nacionalistů, nikde nezmiňuje, že jeho rysy byly také antiliberální, antidemokratické, totalitární, etnocentrické i antisemitské a extrémně nacionalistické.²⁵ Vysvětlení ukrajinského nacionalismu totiž autor v knize nevztahuje ke konkrétnímu ideovému zázemí Organizace ukrajinských nacionalistů.²⁶ Tomáš Řepa zde namísto toho představil obecný výklad pojmu *nacionalismus* doplněný o charakteristiku vývoje národní identity, ale vůbec neosvětlil myšlenkový svět a specifika ukrajinského nacionalismu u OUN ani jeho proměny v turbulentních meziválečných a zejména potom válečných letech.

V kapitole věnované ukrajinskému nacionalismu se však autor ve své analýze dostal k prezidentu Viktoru Juščenkovi (ve funkci v letech 2005–2010): *Prezident Juščenko se snažil k podpoře občanského vlastenectví přidat i problematiku hladomoru z let 1931–1933, kterou prezentoval jako fundamentální zkušenost utvářející ukrajinskou národní identitu, a v mezinárodním kontextu uváděl Ukrajinu jako oběť největší genocidy v historii* (s. 46). Je samozřejmě důležité, že autor reflektuje proměny výkladu dějin s ohledem na politický diskurz, ovšem i v analýze této problematiky mu chybí dostatečná fundovanost a orientace v histo-

24 SNYDER, Timothy: *Causes of Ukrainian-Polish Ethnic Cleansing 1943*, s. 197–234, konkrétně na s. 227–228 a 232–233.

25 POHL, Dieter: *Nationalsozialistische Judenverfolgung in Ostgalizien 1941–1944. Organisation und Durchführung eines staatlichen Massenverbrechen*, s. 48–49; BERKHOFF, Karel C.: *The Organization of Ukrainian Nationalist and Its Attitude toward Germans and Jews: Iaroslav Stetsko's Zhyttiepyis*. *Harvard Ukrainian Studies*, 1999, Vol. 23, No. 3–4, s. 149–184; FINDER, Gabriel N. – PRUSIN, Aleksander V.: *Collaboration in Eastern Galicia. The Ukrainian Police and the Holocaust*. *East European Jewish Affairs*, 2004, Vol. 34, No. 2, s. 95–118 a BECHTEL, Delphine: *Rezension zu: Rossolinski-Liebe, Grzegorz: Stepan Bandera. The Life and Afterlife of a Ukrainian Nationalist. Fascism, Genocide, and Cult*. *H-Soz-Kult*, 13. 4. 2015 – viz www.hsozkult.de/publicationreview/id/reb-21048 (citováno k 6. 6. 2021).

26 ROSSOLINSKI-LIEBE, Grzegorz: *Stepan Bandera*, kapitola *The Beginnings of Ukrainian „Heroic Modernity“*, kde uvádí informace o prvních osobnostech (např. Mikola Michnovskij, Michailo Hruševskij a Ivan Franko) a základních myšlenkách ukrajinského nacionalismu. Dále o ideovém světě OUN: BERKHOFF, Karel C.: *The Organization of Ukrainian Nationalist and Its Attitude toward Germans and Jews: Iaroslav Stetsko's Zhyttiepyis*, s. 153–157. O ideové radikalizaci organizace SNYDER, Timothy: *Causes of Ukrainian-Polish Ethnic Cleansing 1943*, s. 203–208.

riografii. Bádání a interpretace historických událostí moderních dějin a zejména 2. světové války se na Ukrajině v době Juščenkovy vlády posunuly do extrémní sebe-viktimizace, kterou vědci zaměřující se na dějiny východní Evropy (a Ukrajiny zejména) hodnotí nanejvýše kriticky.²⁷ Teze o uměle vyvolané genocidě, již padlo za obět 10 milionů Ukrajinců, odmítají nejen proto, že počet dalece přesahuje realitu, ale také z důvodu, že tato interpretace přehlíží oběti hladomoru jiných národností – jako např. Kazachů, kteří byli hladomorem zasaženi v poměru k celkovému počtu obyvatel ještě více než Ukrajinci.²⁸

Řepa se navíc očividně sám v historických událostech i v jejich výkladu ztrácí, o čemž svědčí jeho nekonzistentní výroky například právě k hladomoru. Hned na první straně knihy uvádí: *Pro ukrajinskou „národní paměť“ také byly zvláště důležité sovětské represe ve 30. letech a uměle vyvolaný hladomor v rozměru genocidy na Sověty obsazené části Ukrajiny* (s. 9). Zde evidentně nekriticky přejímá tento nacionalistický výklad ukrajinských národních dějin. Na jiném místě však zase píše, že o příčinách ukrajinského hladomoru se vedou spory (s. 54). Neuvádí ale, kteří autoři se přou, a odkazuje pouze na knihu jedné extrémní pozice *The Harvest of Sorrow* Roberta Conquesta.²⁹

Knihy Tomáše Řepy postrádá logické provázání kapitol, obezřetně zpracovaný úvod, v němž by specifikací výzkumných otázek vysvětlil, proč se ji rozhodl psát tak, jak ji napsal, a jaké metody pro jejich zodpovězení budou, resp. by měly být použity. Autor docela určitě nepředložil tolik prezentovanou – a nedostižnou (sic) – objektivitu, ale představuje „banderovce“ jen jako pasivní oběť doby válečné a posléze poválečné, kdy počalo jejich pronásledování.

-
- 27 STRUVE, Kai: Gedächtnisräume und Geschichtserzählung. Neuerscheinungen zur Ukraine während des Zweiten Weltkrieges. *Osteuropa*, 2007, Jg. 57, Nr. 1, s. 139–159; JILGE, Wilfried: Nationalukrainischer Befreiungskampf. Die Umwertung des Zweiten Weltkrieges in der Ukraine. *Osteuropa*, 2008, Jg. 58, Nr. 6, s. 167–186; HAUSMANN, Guido – PENTER, Tanja: Der Gebrauch der Geschichte: Ukraine 2014. Ideologie vs. Historiographie. *Osteuropa*, 2014, Jg. 64, Nr. 9–10, s. 34–50.
- 28 NAIMARK, Norman M.: *Stalin's Genocides*. Princeton University Press, New Jersey, s. 75–78; NARVSELIUS, Eleonora: The „Bandera Debate“. The Contentious Legacy of World War II and Liberalization of Collective Memory in Western Ukraine. *Canadian Slavonic Paper / Revue Canadienne des Slavistes*, 2012, Vol. 54, No. 3–4, s. 469–490; ZARUSKY, Jürgen: Timothy Snyders „Bloodlands“. Kritische Anmerkungen zur Konstruktion einer Geschichtslandschaft. *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 2012, Jg. 60, Nr. 1, s. 7.
- 29 CONQUEST, Robert: *The Harvest of Sorrow. Soviet Collectivization and the Terror-Famine*. Oxford University Press, New York 1986. Vývoj „příběhu“ interpretace a využívání *holodomoru* fundovaně zpracoval např. JILGE, Wilfried: Holodomor und Nation. Der Hunger im ukrainischen Geschichtsbild. *Osteuropa*, 2004, Jg. 54, Nr. 12, s. 146–163. Dále v posledních letech KOTKIN, Stephen: *Stalin: Waiting for a Hitler*. Penguin Press, New York 2017, s. 127–130; ZARUSKY, Jürgen: Europäische Erinnerungskongflikte um den deutsch-sowjetischen krieg- geschichtspolitische Spannungsfelder nach 70 Jahren. *Forum für osteuropäische Ideen- und Zeitgeschichte*, 2012, Jg. 16, Nr. 1, s. 45–73. U nás shrnul historiografii *holodomoru* TUMIS, Stanislav: Historiografie hladomoru na Ukrajině v letech 1932–1933. Odras ukrajinské tragédie v sovětské a západní historiografii v době studené války jako zdroj pro porozumění kontroverzní diskusi o hladomoru v současné historické debatě. *Historie – Otázky – Problémy*, 2016, roč. 8, č. 2, s. 118–129.